

GLOBALIZAREA ÎN LUMEA ARABĂ

JAWAD MOHAMAD

Abstract. *The paper analyzes the concept of globalization and its phenomenalizations in the Arabian world. It examines three main currents of the actual debate: pro-globalization, anti-globalization, and the compromise between them.*

Key words: *globalization, liberalization, domination, development.*

„Avem dreptul la viață doar dacă îndeplinim datoria noastră de cetățeni ai lumii. Naționalismul nu mai este conceptul suprem. Conceptul suprem este comunitatea mondială.”

MAHATMA GANDHI

Acoperind o gamă largă de evoluții economice, în primul rând, dar și politice și culturale, noțiunea de *globalizare* a devenit, încă de la mijlocul anilor '80, una dintre cele mai utilizate noțiuni ale dezbaterii mediatice, politice și academice contemporane. În conștiința publică, globalizarea desemnează fenomene diverse: aplicarea principiilor liberale clasice („free market”) în economia mondială („economic liberalization”), creșterea dominației formelor occidentale (ori chiar americane) de viață politică, economică și culturală („occidentalizare” sau „americanizare”), proliferarea noilor tehnologii ale informației (the „Internet Revolution”), precum și credința, mai mult sau mai puțin explicită, că Umanitatea este pe cale de a realiza o singură comunitate atotcuprinzătoare în care sursele majore de conflict ar urma să dispară („global integration”)¹.

Într-adevăr, unele analize ale procesului globalizării identifică — și denunță, în același timp — faptul că acesta promovează mai ales interesele statelor dezvoltate în general, ale S.U.A. în particular, și concluzionează: „*globalizare egal americanizare*”². Numeroși autori americani, între care Joseph Nye, de exemplu, au însă rezerve față de această concluzie: „ideea că globalizarea înseamnă americanizare este frecventă, dar simplistă”³. Nu însă și francezii, precum Hubert Védrine, fostul ministru de externe al Franței, care definește în mod cu-

¹ William Scheuerman, *Globalization*, în *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, wscheuer@indiana.edu.

² Paul Dobrescu, *Geopolitica*, București, Comunicare.ro, 2003, p. 361.

³ *Ibidem*.

prinzător și sugestiv situația: „Statele Unite sunt ca un pește mare care înoată cu ușurință în apele globalizării și le domină. Încă o dată, globalizarea nu este împlinirea unui plan american, chiar dacă marile firme americane au sprijinit-o și au profitat cel mai mult de pe urma acesteia. Este adevărat că S.U.A. au promovat politica comercială a ușilor deschise, care a fost și politica britanică în secolul al XIX-lea. Americanii obțin cele mai multe avantaje din acest proces din mai multe motive: datorită faptului că globalizarea are loc în limba engleză, că globalizarea este concepută în lumina principiilor economice neoliberale, că americanii impun abordarea lor legislativă, financiară și tehnică și că promovează individualismul”⁴.

În orice caz, prin efectele sale directe asupra vieții cotidiene a tuturor oamenilor, reprezentând expresia celor mai noi achiziții ale (post)modernității occidentale, globalizarea este considerată evoluția istorică cea mai caracteristică a timpului nostru⁵.

Pe lângă entuziasmul manifestat de cei care sprijină fenomenul globalizării, descoperind în el avantajele dezvoltării științifice, tehnice și economice, există și curentul advers potrivit căruia globalizarea nu este altceva decât ultima formă (mascată) de expansiune a statelor dezvoltate, de supunere a țărilor mai slab dezvoltate, conducându-le către o creștere a gradului de dependență și înapoiere. Astfel, țările cu o economie puternică se pot impune — fără a apela la forța militară —, controlând voința națională a celorlalte țări și reușind să obțină hegemonia mondială la care aspiră⁶.

Alături de cele două atitudini tipice față de globalizare, s-au formulat și opinii mai nuanțate care atrag atenția asupra caracterului multidimensional (economic, politic și cultural) al fenomenului. Toată această multitudine de atitudini și de răspunsuri ideologice relative la fenomenul globalizării se datorează caracteristicilor complexe ale mediilor economice, politice și culturale diferite de la o țară la alta, ceea ce face imposibil un acord general pe această temă.

Un studiu cuprinzător dedicat globalizării și reverberațiilor sale în lumea arabă presupune deopotrivă o analiză a *conceptului*, în general, precum și a *fenomenalizărilor* sale economice, politice, sociale și culturale concrete. Apoi, este necesar studiul atent al discursului ideologic arab contemporan asupra globalizării pentru a putea evalua în mod realist impactul pe care îl are acest fenomen asupra țărilor arabe și a da astfel măsura reacțiilor de susținere sau de respingere pe care acesta le suscită în prezent.

Presupunând o multitudine de procese complexe din diferite domenii, caracterizate de o dinamică oscilantă, globalizarea nu a putut fi cuprinsă într-o definiție general-acceptată. Însă preocuparea pentru înțelegerea cauzelor, precum și a efectelor tot mai ample ale fenomenului, a condus la stabilirea unor coordonate principale, la elaborarea unor viziuni ori chiar definiții mai restrânse și, totodată, mai precise. Astfel, James N. Rosenau definește globalizarea drept „un concept

⁴ *Ibidem*, p. 362.

⁵ Alhabib Ajanhani, *Alawlama we Alfikir Almuaser* (Globalizarea și ideologia contemporană), www.azzaman.com.

⁶ Hasan Hanafi, „Ma Alawlama” (Ce este globalizarea), în *Afaq*, www.affaq.com, p. 2.

care face legătura între mai multe niveluri de analiză economică, politică, culturală și ideologică și cuprinde reorganizarea producției, suprapunerea industriilor, de o parte în alta a granițelor, răspândirea fondurilor de finanțare a produselor de consum pentru diverse state, consecința conflictului dintre grupurile migratoare și grupurile rezidente⁷. Rosenau preconizează că toate aceste evoluții vor conduce la *generalizarea modelului capitalist de producție în întreaga lume*. El semnalează penetrarea produselor, dar și a mentalităților și a valorilor capitaliste în lumea arabă, atrăgând atenția asupra posibilității apariției unui eventual conflict între *interior* și *exterior*. În opinia sa, globalizarea conduce la scindare, dezechilibru și conflicte cauzate, în cele din urmă, de antagonismele dintre sistemul de valori al unei societăți și cel impus din exterior.

Globalizarea economiei poate fi văzută ca un proces dinamic al manifestării tot mai accentuate a interdependențelor dintre statele naționale, ca urmare a extinderii relațiilor dintre acestea în toate sferele vieții economice, politice, sociale și culturale, situație care, în același timp, face posibilă o soluționare mai curând *globală* decât *locală*, *națională* a eventualelor probleme care pot surveni pe parcursul acestor colaborări transnaționale.

Cât privește incidența globalizării asupra statului, se constată că rolul acestuia „depinde deci mai puțin de globalizare, cât de locul pe care îl ocupă națiunea în ierarhia mondială. Pentru toate aceste state-națiuni care nu sunt «campionii» globalizării, globalizarea nu lasă decât două opțiuni, aceea *suveranistă* sau o strategie de «închidere» față de exterior, promovată de unii, dar care n-ar putea fi decât un «drum cu sens unic» către dezastru, sau regrouparea în ansambluri regionale de o mărime suficientă pentru a le face vizibile și a le putea apăra interesele, de a dezvolta sinergii și a regăsi un spațiu veritabil de suveranitate și o putere de negociere⁸».

Pornind de la rolul globalizării în depășirea granițelor și afectarea suveranității unui stat, unii gânditori au definit globalizarea ca fiind „o suprapunere evidentă a factorilor economici, sociali, politici, culturali cu atitudinea agresivă, care amintește de granițele politice ale țărilor suverane sau de apartenență la o anume patrie sau un anume stat⁹. Ea reprezintă „o nouă dinamică în relațiile internaționale, prin creșterea vitezei și densității procesului informațional, a câștigurilor financiare și științifice, a nivelului civilizației, întărind factorul extern în procesul prin care se decide viitorul elementelor naționale care formează acest cerc integrator¹⁰».

Astfel, este subliniată dimensiunea *internațională* a globalizării, întrucât reprezintă direcția principală a gândirii, producției, informațiilor și mijloacelor de

⁷ Alsaid Yasin, *Mafhum Alawlama* (Înțelesul globalizării), în *Alarab we Alawlama* (Arabii și globalizarea), apud James N. Rosenau, *Dinamikiat Alawlama* (Dinamica globalizării), Ediția a III-a, Beirut, Maerkez Dirasat Alwida Alarabia, 2000, p. 26; și Maha Diab, „Tahdidat Alawlame Lilwatan Alarabi” (Amenințările globalizării pentru țările arabe), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 276/2002, Beirut, p. 52.

⁸ Regis Benichi, *Histoire de la mondialisation*, Vuibert, 2003.

⁹ Ahmed Mustafa Omar, „Ilam Alawlama we Tahthirahu fi Almustahlik” (Media de globalizare și efectul său asupra consumatorului), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 256/2000, Beirut, p. 71.

¹⁰ Naif Ali Obaid, „Alarab we Alawlama” (Arabii și globalizarea), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 221/1997, Beirut, p. 27.

comunicație și, totodată, pentru că semnifică uniformizarea, generalizarea unui tip de cultură în detrimentul altor culturi, fiind bazată pe politica de hegemonie și monopol care nu permite schimburi economice, culturale și politice *egale*. Mohamad Abid Aljabiri, de exemplu, a scos în evidență în scrierile sale diferența dintre noțiunile „internaționalizare” și „globalizare”. Dacă *internaționalizarea* presupune o autodeschidere față de lume, care permite totodată păstrarea identității culturale, *globalizarea* acționează în scopul anihilării specificului cultural al țărilor mai puțin dezvoltate prin impunerea sistematică a sistemului de valori al statelor cu putere economică și politică. „Ea reprezintă aspirația hegemonică și reprimarea particularităților, în schimb internaționalizarea presupune voința de a se impune, prin trăsăturile specifice, la nivel mondial; globalizarea este o barieră în evoluția firească a unei părți a lumii, pe când internaționalizarea reprezintă deschiderea spre lume”¹¹.

Tot astfel, Saiar Aljamil i se alătură lui Aljabiri în refuzul său de a confunda globalizarea cu internaționalizarea. El consideră că internaționalizarea „respectă religiile și confesiunile umane (legătura dintre *om* și *loc*), iar globalizarea duce la o universalizare a sistemelor care ignoră raportarea individului la un spațiu specific, anulându-i particularitățile, generalizându-l”¹².

Sub presiunea acțiunii tot mai intense a fenomenului globalizării, gânditorii arabi se văd astfel obligați să accepte subiecte de dezbatere care nu fac parte din realitatea și preocupările societății arabe. Ei urmăresc conturarea unor răspunsuri potrivite, de întâmpinare a tendințelor globalizării, de acceptare a schimbării realității sociale în conformitate cu acestea. Apărute inițial în sfera economică, prin dezvoltarea activităților specifice, a schimburilor comerciale, aceste tendințe s-au extins apoi în sfera politică, prin încercarea de introducere a principiilor democrației liberale, dar au pătruns și în zona culturii sub forma difuziunii la scară planetară a *pattern*-urilor culturale occidentale.

Mohamad Alatrash consideră globalizarea procesul de „integrare a piețelor lumii în ceea ce privește transferul de bunuri, servicii, capital și forță de muncă în cadrul sistemului capitalist, al piețelor libere, alcătuind din acestea o singură piață”¹³. Astfel, are loc o accentuare a dependenței economice în cadrul schimburilor comerciale dintre țările participante, adesea într-un mediu lipsit de protecție comercială (în cazul grupurilor economice internaționale, al unor instituții internaționale — cum este cazul Băncii Mondiale)¹⁴.

Într-o altă perspectivă, globalizarea economică pare să impună un sistem lipsit de valori spirituale autentice, sprijinit doar de forța financiară și fondat pe concurență și exploatare, cu tendințe de acaparare totală.¹⁵ Aceasta are la bază principiul excluderii, devenind o barieră în dezvoltarea popoarelor dezavanta-

¹¹ Mohamad Abid Aljabiri, *Alarab we Alhawia Althaqafia* (Arabii și identitatea culturală), în *Alarab we Alawlama* (Arabii și globalizarea), Ediția a III-a, Beirut, Maerkez Dirasat Alwida Alarabia, 2000, p. 38.

¹² Saiar Aljamil, *Alawhwmw we Almustaqbal* (Globalizarea și viitorul), Aman, Alahlia, 2000, p. 80.

¹³ Mohamad Alatrash, „Hawla Tahadiat Alitijah Nahwe Alawleme Aliqtisadia” (Provocările globalizării economice), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 260/2000, p. 9.

¹⁴ Alsaid Yasin, *Mafhum Alawlama* (Înțelesul globalizării), în *Alarab we Alawlama* (Arabii și globalizarea), ed. cit., p. 32.

¹⁵ Raad Alghelani, *Alawlama Ruaia Islamia* (Globalizarea. O viziune islamică), 1998, p. 5.

jate. Ea se axează pe folosirea coercitivă a resurselor naturale (uneori chiar pe exploatarea forțată a acestora), dovedindu-se adesea o piedică în calea dezvoltării universale¹⁶.

Adoptând aceeași perspectivă critică asupra globalizării economice, Samir Amin o caracterizează ca fiind cea mai înaltă formă de imperialism internațional, o cauză precisă a acestui fenomen și a efectelor sale sociale¹⁷.

În orice caz, influența pe care o exercită globalizarea asupra țărilor arabe, care fac parte din categoria țărilor în curs de dezvoltare, este percepută ca o formă nouă de exploatare și de creștere a dependenței prin preluarea unei mari cote din surplusul comercial de către țările industrializate, printr-un comerț dezechilibrat și prin transferul dobânzilor și al câștigurilor din investițiile directe. Dependența, care se manifestă sub forma îngrădirii externe a libertății și voinței naționale, puternic susținută mediatic, induce bulversarea sistemului autohton de valori, a atitudinilor indivizilor, ceea ce afectează în mod dramatic însuși procesul de dezvoltare a acestor state¹⁸.

În sfera culturală se dezvoltă strategii de impunere a modelului occidental în lumea arabă, pentru a face loc culturii de consum și a formelor de civilizație occidentală în detrimentul culturii originale a acestor popoare.

Dimensiunea economică a globalizării este potențată întrucât acționează sinergic cu cea politică și culturală. Prin urmare, globalizarea poate fi văzută și ca o ideologie cu obiective totale, în vederea schimbării culturii originale cu o cultură nouă, care să servească desfășurării procesului economic.

În ceea ce privește globalizarea politică, statul reprezintă ținta principală, în deciziile sale acesta fiind adesea obligat să renunțe la unele dintre atribuțiile sale politice, economice și sociale, făcând astfel loc modelelor politice occidentale în interiorul său, ceea ce poate afecta coeziunea socială și politică anterior create. De asemenea, descentralizarea economică și politică facilitează penetrarea sistemelor securității naționale, obstrucționează deciziile politice strategice, generând turbulențe care „legitimează” centrul decizional al forței globalizatoare să intervină în problemele interne ale țărilor astfel dominate¹⁹.

Dimensiunea politică a globalizării se manifestă prin transferul deciziilor politice, prin presiuni și diverse acțiuni hegemonice ale unor state, de la nivel național la nivel internațional. Totodată, se desfășoară o multitudine de procese politice, prin care se urmărește transformarea monopolului de stat într-unul internațional.

¹⁶ Sirh Latush, „Alawlama thid Alakhlaq” (Globalizarea împotriva moralei), în *Suun ALawsat*, nr. 71/1997, Beirut, p. 70.

¹⁷ Samir Amin, „Tahadiat Alawlama” (Provocările globalizării), în *Suun ALawsat*, nr. 71/1997, Beirut, p. 82.

¹⁸ Ismael Sabry Abdula, *Alawlama we Aliqtisad we Altanmia Alarabia* (Globalizarea, economia și dezvoltarea arabă), în *Alarab we Alawlama* (Arabii și globalizarea), ed. cit., p. 262.

¹⁹ Raad Alghelani, op. cit., p. 6. Abdul Ilah Belqiz explică relația dintre globalizare și americanizare arătând că globalizarea este pseudonimul americanizării, care reprezintă o societate pragmatică și o linie strategică care amenință lumea, indiferent dacă este vorba despre Europa sau despre țările în curs de dezvoltare. Vezi Abdul Ilah Belqiz, *Alawleme we Alhauia Alsiasie, awlemt Althaqafa am Thaqaftat Alawlama* (Globalizarea și identitatea politică, globalizarea culturii sau cultura globalizării), în *Alarab we Alawlama* (Arabii și globalizarea), ed. cit., p. 319.

Scena politică internațională devine astfel proeminentă în raport cu cea națională, oferind cadrul de manifestare unor dezvoltări inedite ale relațiilor dintre state, societăți și chiar indivizi în spiritul liberalismului politic internațional, asociat adesea cu „americanizarea”²⁰.

În același timp, sunt exprimate opinii conform cărora globalizarea, din punct de vedere politic, creează condițiile eliminării totalitarismului, a autoritarismului, oferind șansa dezvoltării democrației, manifestării pluralismului politic, asigurând respectarea drepturilor omului etc.²¹ Dar, în contradicție cu această viziune, se argumentează că mecanismele de dominație pe care se bazează globalizarea nu înlătură dictaturile pentru a face loc proceselor democratice într-o țară sau alta. De exemplu, Congresul american a adoptat în 2001 cu 424 voturi *pentru* și 2 *contra* o Decizie, cunoscută sub numele de „Pacea în Sudan”, cu scopul de a priva guvernul sudanez de resursele petroliere, ca o formă de presiune și constrângere, precum și pentru a favoriza acțiunile rebelilor din sudul țării²². În acest caz, acțiunea americană a vizat zona sudică în încercarea de a favoriza gruparea creștină (preponderentă în sud), pentru a se dezvolta în detrimentul celorlalte confesiuni, ceea ce presupune o imixtiune pe criterii valorice și culturale. Astfel s-a materializat intenția de a sprijini generalizarea unei „culturi unice” în societatea sudaneză.

Ramificându-se și acționând ca atare, procesul globalizării pătrunde și în zonele cele mai profunde ale culturii originale a popoarelor. În lumea arabă, influența globalizării este vizibilă în sistemul de educație și în *mass-media*, unde monopolurile apărute încearcă formarea noilor generații în spiritul culturii occidentale, transformând cultura arabă într-un vehicul al modernizării de tip occidental.

În ceea ce privește globalizarea culturală, aceasta se manifestă prin tendința reprezentanților culturii occidentale de preluare a controlului asupra tuturor celorlalte culturi. Acest proces se realizează prin exploatarea cuceririlor științifice, culturale și de comunicare, ca o încununare istorică a îndelungatei experiențe în expansiune și dominație, începută cu primele operațiuni de cucerire colonialistă, ce datează de secole întregi, finalizată adesea prin victoria totală asupra altor culturi²³.

Barierile dintre popoare fiind anulate, se poate realiza o conexiune între culturi și produse culturale, alcătuind un stat „cosmoglobal”, care unește state mai mici într-un sistem decizional adecvat²⁴.

Axa principală a globalizării culturilor este hotărâtă prin crearea unei autorități culturale de tip occidental, care conține simboluri și modele de gândire

²⁰ Abdul Haliq Abdullah, „Awlemet Alsiasa si Siasat Alawleme” (Globalizarea politicii și politica globalizării), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 278/2000, Beirut, p. 28.

²¹ Assaid Yasin, *op. cit.*, p. 32.

²² Raad Alghelani, *op. cit.*, p. 6.

²³ Abdul Aziz Belqiz, *op. cit.*, p. 318.

²⁴ Maha Dhiab, „Tahditat Alawluma Lilwatan Alarabi” (Amenințările globalizării în lumea arabă), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 276/2000, Beirut, p. 160.

menite să estompeze particularitățile culturale ale societăților cu care interacționează. Globalizarea culturală funcționează prin diversele mijloace de promovare folosite. De exemplu, *mass-media*, comunicațiile, revoluția tehnică și informațională, pe lângă toate celelalte pârghii, asigură dominația autorităților culturale, concomitent cu reducerea posibilităților statului de a supraveghea și controla informațiile parvenite²⁵. Conform acestei logici, prin intenția de globalizare culturală a țărilor arabe se alimentează conflictul ideologic dintre originalitate și modernitate, cu atât mai mult cu cât Occidentul încearcă să-și dovedească superioritatea²⁶. Acțiunile mecanismelor — tot mai numeroase și elaborate — de „demolare a zidurilor naționale”, concomitent cu fuzionarea culturilor într-o cultură cosmoglobală, au ca rezultat amenințarea sistemului de valori tradiționale, odată cu orientarea contradicțiilor dintre cele două tipuri de culturi către marginalizarea culturii naționale²⁷.

În acest cadru de dizolvare a culturilor și estompare a particularităților ce diferențiază societățile, impactul globalizării asupra culturii politice arabe și apariția discordanțelor dintre curențele ideologice în tratarea globalizării sunt cauzate, în general, de diferențele de interpretare a criteriilor ce stau la baza fiecăreia dintre cele două culturi. Astfel se explică apariția unor adepți ai curentului modelului liberal occidental, considerând globalizarea binevenită întrucât oferă posibilitățile dezvoltării și ale accesului la performanțele acestei ere. În opoziție cu aceștia se manifestă susținătorii culturii originale, care refuză „tentativele” globalizării încercând să conserve elementele constitutive ale culturii moștenite și să respingă „provocările” globalizării.

Curentul care respinge globalizarea denunță penetrarea culturală și media-tică, ca instrument de control și colonizare, iar curentul care o acceptă consideră că aceasta oferă condițiile reconstrucției relației dintre societatea civilă și stat, favorizând dezvoltarea socială²⁸.

Cele două curente distincte se întrepătrund în viața societății arabe, constituind obiect de studiu al reprezentării efectelor globalizării în discursul ideologic arab contemporan.

Soluția pentru aplanarea situației conflictuale generate de această interacțiune dintre „vechi” și „nou”, „particular” și „general”, constă în stabilirea unui consens care să prezeve patrimoniului cultural în contextul tendințelor generale de modernizare a lumii, pe fondul aplicării noilor descoperiri, al dezvoltării continue și rapide a științei, tehnicii și tehnologiilor avansate. Descoperirea căilor și mijloacelor prin care se poate atinge un echilibru între *originalitate* și *modernitate* este esențială pentru asigurarea stabilității interne a statelor arabe, conservarea identității lor naționale, excluzând în același timp riscul izolării lor pe plan internațional.

²⁵ Raad Alghelani, *op. cit.*, p. 7.

²⁶ Awni Almanshi, *op. cit.*, p. 7.

²⁷ Ahmad Majidi Hijazi, *Althaqafa Alarabia fi Zemen Alawlema* (Cultura politică în era globalizării), Cairo, Dar Qabaa, 2001, p. 27.

²⁸ Ahmad Majidi Hijazi, *Ibidem*, p. 10.

Curentul proglobalizare

Adepții acestui curent lansează îndemnuri energice către acceptarea influenței factorilor globalizării și colaborarea cu statele implicate, considerând că numai în acest fel se poate veni în sprijinul țărilor sărace, oferind populației premisele ridicării nivelului de trai: „...arabii ar trebui să adopte globalizarea la nivel economic, cultural și politic, pentru a nu mai rămâne în afara epocii dezvoltării tehnico-științifice”²⁹. Aceste idei pornesc de la un punct de vedere liberal care urmează ideologia occidentală, cu stilul, fundamentele și rezolvările sale din viața cotidiană. De asemenea, încearcă să convingă arabii să practice democrația liberală specifică societăților vestice. Această concepție, însă, admite în principiu ideea de *dependență*, lăsând să se înțeleagă că societatea arabă nu se poate dezvolta independent de cea occidentală³⁰. Astfel, în lumea arabă se creează condițiile generalizării unei stări de conflict, ale accentuării crizei de identitate și sciziunii societății pe criterii politice și culturale.

Adepții viziunii occidentale asupra globalizării, care se bazează pe liberalism, încearcă să realizeze o omogenizare a valorilor, considerând că astfel se pot depăși barierele istorice, se pot inhiba complexe psiho-sociale, concomitent cu o corelare a intereselor naționale cu cele internaționale, asigurarea unei unități de programe și scopuri ce pot fi atinse prin mecanismele acestui proces care se desfășoară pe plan mondial, mai ales cu ajutorul instituțiilor internaționale, între care rolul primordial îl joacă Banca Mondială și Organizația Națiunilor Unite, împreună cu agențiile sale specializate³¹. Aceștia descoperă în globalizare oportunitatea introducerii sistemului democratic, asigurarea respectării drepturilor omului și accelerarea dezvoltării, odată cu implementarea celor mai noi tehnologii în țările arabe.

Natura strategiilor care se bazează pe ideile care susțin globalizarea și care încearcă să înrădăcineze ideologia vestică este determinată de această cultură care reprezintă, de fapt, întruparea modernității occidentale³². Prin urmare, prin toate aceste acțiuni, este promovată *cultura* de consum, care dezvoltă o *societate* de consum, ceea ce generează numeroase conflicte, cu atât mai mult cu cât globalizarea nu presupune numai înțelegeri între state, adesea recurgându-se la forță, la dominație (elemente ale culturii de supunere), sporind nemulțumirile și criticile față de acest proces.

Curentul antiglobalizare

În contradicție cu opiniile susținătorilor entuziaști ai globalizării, au apărut puternice reacții, determinate de sentimentele unui mare procent al populației

²⁹ Talal Itriss, „Almunadare Hawle Alawlama” (Dezbaterea în jurul globalizării), în *Suun Alawsat*, nr. 71/1997, Beirut, p. 5.

³⁰ Alhabib Aljenhani, *Alawlama we Alfikir Alarabi Almuaser* (Globalizarea și gândirea arabă contemporană), www.azzam.com, p. 5.

³¹ Maha Dhiab, *op. cit.*, 153.

³² Abdul Azia Ibrahim, „Alawlama we Aladab” (Globalizarea și literatura), în *Afaq Arabia*, nr. 3-4/2002, Bagdad, p. 44.

arabe, pentru care acest proces reprezintă o agresiune asupra culturii arabo-islamice, a continuității sistemului de valori specific, preluat și respectat de-a lungul secolelor, și un pericol de distrugere a identității naționale. „În aceste condiții s-a creat un adevărat curent, care refuză categoric orice intenție de globalizare, luând atitudine în cadrul unei viziuni civice integrate, antiglobalizare”³³. Prin faptul că acest proces mondial este perceput ca fiind menit să dizolve identitatea națională a țărilor, urmată de pierderea suveranității respectivelor state, se declanșează o luptă de apărare a valorilor moștenite care duce la accentuarea contradicțiilor dintre culturile multiple existente în cadrul societății³⁴.

Acest curent nu acceptă ca o necesitate colaborarea cu cei mai pregnanți factori ai globalizării, optând pentru o atitudine politică ce presupune izolarea și conservarea particularităților sociale fondate pe identitatea arabă și islamică. Având în vedere mai ales consecințele negative ale globalizării, unii gânditori arabi consideră că „este de preferat adoptarea poziției de respingere și necolaborare, depășirea atitudinii de acceptare a acestui fenomen (întrucât globalizarea a penetrat și afectat toate politicile și țărilor), chiar dacă această reacție poate fi interpretată ca fiind împotriva cursului istoriei”³⁵.

Situația internațională — începând cu perioada de după primul război mondial, când s-au creat condițiile care au favorizat tendințele „nucleului european” de extindere a liberalizării capitalului și a forței de muncă între state și mai ales după cel de-al doilea război mondial, când, prin runde de negocieri pornite sub auspiciile GATT, s-a stabilit eliminarea restricțiilor asupra liberului schimb — a condus la debutul firesc al fenomenului globalizării, care interferează cu aspectele obișnuite și necesare ale vieții, ajungând să atingă o mare amploare în prezent, când fiecare stat își cântărește cu atenție avantajele — respectiv, dezavantajele — implicării în acest larg proces. Având în vedere cadrul internațional actual, pentru a atenua reacțiile categorice împotriva globalizării, numeroși gânditori arabi, între care și Saiar Aljamil, încearcă să convingă asupra „necesității deschiderii lumii arabe către problemele globale, prin acceptarea, în anumite limite (în urma unor analize realiste) a interacțiunii cu acestea, eliminând riscurile izolării și ale stagnării”³⁶. În acest sens, ei propun stabilirea unor soluții selective, de compromis, prin care să se preîntâmpine accentuarea efectelor negative ale globalizării sau a reacțiilor virulente împotriva acestui fenomen, în vederea depășirii contradicțiilor din societatea arabă și a elaborării unei formule de dialog pentru rezolvarea problemelor în confruntarea cu provocările internaționale.

Curentul de compromis

Orientat pragmatic, acest curent nu presupune renunțarea la valorile specifice civilizației arabe, el urmărind doar o modalitate selectivă de colaborare și

³³ Mahmud Amin Alalam, *Siraa Alhadarat am Hiwar AlThaqafat* (Ciocnirea civilizațiilor sau dialogul culturilor), *ed. cit.*, p. 15.

³⁴ Naïf Ali, „Alawlama we Alarab” (Globalizarea și arabii), în *Almustaqbal Alarabi*, nr. 221/1997, Beirut, p. 31.

³⁵ Alsaid Yasin, *op. cit.*, p. 33.

³⁶ Saiar Aljamil, *op. cit.*, p. 98.

recurgerea la mecanismele de prevenire a penetrării excesive a factorilor globalizatori. Ca urmare, adepții acestei viziuni consideră necesară „studierea atentă a acestui fenomen în interacțiunea lui cu țările arabe, pentru o aprofundată cunoaștere a naturii sale și stabilirea celor mai bune măsuri de reducere a efectelor negative”³⁷. La baza curentului de compromis se află ideea colaborării în procesul de globalizare, printr-o atitudine pozitivă, care să permită și implementarea valorilor culturale comune, creând un cadru multicultural complex, în care să se poată păstra particularitățile culturale definitorii pentru fiecare individ, grup sau națiune.

Confruntarea cu procesul globalizării impune transferul din cadrul teoretic (al ideologiei și opiniilor) în cel al practicii, prin politici și activități unitare. Discursul arab trebuie să fie unitar, să corespundă atât cu direcțiile relațiilor oficiale dintre statele arabe, cât și cu legăturile dintre orientările oficiale și neoficiale din cadrul aceluiași stat. De asemenea, este necesară analiza unor perspective diferențiate, ale liberalismului, islamismului și naționalismului, obiectivul principal constând în stabilirea unei culturi politice unitare a acestor orientări ideologice și în aplicarea programelor politicii externe, privind toate activitățile care vizează problematica globalizării.

Încercarea de a fonda un grup economic arabo-islamic unitar, odată cu înființarea unui „parlament arabo-islamic pentru cultură și gândire” cu atribuții puternice, în prezența unei conduceri politice care să sprijine aceste orientări asigurând un cadru democratic și respectarea drepturilor omului, reconciliind elita intelectuală cu cea politică și societatea cu sistemul politic, au o importanță majoră în confruntarea cu efectele negative ale globalizării³⁸. Intensitatea provocărilor externe și efectele sale asupra fiecărui stat depind de tipul structurii interne a acestuia și de mecanismele unitare de combatere a lor.

În cadrul creat de condițiile ideologice care generează o multitudine de opinii (pro, contra sau în favoarea compromisurilor) privind globalizarea, esențială rămâne problema conflictului dintre originalitate și modernitate, specifică culturii politice arabe actuale, de al cărui mod de soluționare depind influența globalizării și stabilitatea din zonă.

Prin interacțiunea și nivelul conlucrării ei cu politica și cultura arabă, globalizarea funcționează ca un instrument de aplicare a dezideratelor civilizației vestice, percepută ca o tentativă de schimbare generală (stilul de comportament, valori și preferințe ale membrilor societății) în spirit occidental³⁹. Cu ajutorul mijloacelor ce aparțin sferei culturale și *mass-media*, noua tehnologie, monopolul informațional sunt orientate către remodelarea culturii arabe în conformitate cu necesitățile dominantei culturale, odată cu încercarea de dizolvare a identității ei originale⁴⁰. În aceste condiții, o preocupare prioritară pentru gânditorii

³⁷ Alsaid Ahmad Omar, „Aalam Alawlama we Tathirehu fi Almustahlik” (Media globalizării și efectul său asupra consumatorului), în *Almustaqbal Alarabi*, Beirut, nr. 265/2000, p. 75.

³⁸ Saiar Aljamil, *op. cit.*, p. 87.

³⁹ Jalal Amin, *Alawlama we Altanmia Alarabia min Hamlat Napulion ila Jawlat Alorugwai* (Globalizarea și dezvoltarea arabă de la atacul lui Napoleon până la turneul din Uruguay), Ediția I, Beirut, Markez Dirasat Alwiha Alarabia, 1999, pp. 16-17.

⁴⁰ Ahmed Majdi Hijazi, *op. cit.*, p. 32.

și oamenii politici arabi, pentru instituțiile abilitate, o reprezintă stabilirea strategiilor de confruntare, în funcție de circumstanțele internaționale. Astfel, necesitățile epocii impun intensificarea tuturor eforturilor de atenuare a contradicțiilor dintre diversele orientări și ideologii care caracterizează societatea și cultura arabă, concomitent cu elaborarea unei viziuni unitare, care să răspundă eficient și echilibrat provocărilor inerente procesului de globalizare, care se manifestă la nivel economic, politic și cultural⁴¹.

Din punct de vedere economic, cel mai pregnant se manifestă globalizarea industrială, prin întărirea relațiilor dintre reprezentanții industriilor de același tip din diferitele părți ale lumii, o consecință a acestui fapt fiind erodarea suveranității naționale asupra sferei economice.

În acest sens, F.M.I.-ul consideră globalizarea „creșterea în interdependența economică a țărilor din întreaga lume prin creșterea volumului și a varietății tranzacțiilor de bunuri și servicii peste granițe, fluxul de capital internațional mult mai liber și mai rapid, dar și o difuziune mai largă a tehnologiei”⁴². În viziunea Băncii Mondiale, globalizarea este asociată cu „Libertatea și capacitatea indivizilor și a firmelor de a iniția tranzacții economice voluntare cu rezidenți ai țărilor lor”.

Având în vedere interpretările unilaterale, uneori subiective, ale fenomenului globalizării privite din unghiul economicului, una dintre preocupările țărilor arabe se îndreaptă către activarea instituțiilor arabe comune, deoarece aceasta este considerată baza dezvoltării societății arabe⁴³. Posibilitatea de reactivare a acestor instituții și asigurarea căilor de acțiune pe noi principii se reflectă asupra edificării integrității arabe⁴⁴.

Din punct de vedere politic, în țările arabe se remarcă intenția de a stabili relații de colaborare cu instituții ale societății civile, având ca efect întărirea rolului acestora în confruntarea cu factorii globalizării și realizarea unui climat politic adecvat⁴⁵.

Intrarea lumii arabe în era globalizării a fost stimulată de un complex de factori și s-a produs într-un mod necontrolat, înainte de a se putea elabora o agendă colectivă sau un calendar la nivel național, prin care să fi fost studiate și preîntâmpinate noile provocări și riscuri. De aceea, globalizarea lumii arabe a avut loc sub presiunea crescândă a influențelor din exterior, prin preluarea diverselor obiective și forme de manifestare, care, în cele din urmă, au determinat o reducere a inițiativei și independenței popoarelor din zonă, accentuând procesul de destrămare a blocului arab și ducând la agravarea crizei sistemelor politice, odată cu afectarea structurii societăților arabe.

⁴¹ Awni Almanshi, *Alawlama fi Alkhitab Alarabi Almuaser* (Globalizarea în discursul arab contemporan), în *Afaq Acadimia Liltalir Alibda'i*, www.affaq.com, p. 6.

⁴² F.M.I., *World Economic Outlook*, Mai 1997.

⁴³ Hamdi Abdul Rahman, Ahmad Mejdeleni, *Athar alawlama ala altadhamun we Altakamul fi Alwatan Alarabi* (Influența globalizării asupra solidarității și integrității țărilor arabe) în *Inikayat Alawlama ala Alwatan Alarabi* (Repercusiunile globalizării asupra țărilor arabe), Ediția a I-a, Beirut, Maerkez Dirasat Alwida Alarabia, 2000, p. 137.

⁴⁴ Ahmad Mejdeleni, *Alwatan Alarabi we Altakatulat Aliqtisadia fi Aser Alawlame* (Țările arabe și grupările economice în era globalizării), în *Ibidem*, p. 214.

⁴⁵ Alhabib Aljanhani, *op. cit.*, p. 4.

Datorită noilor intervenții, reprezentate de factorii globalizării, care au creat reacții antagonice, perturbând traiectoria pe care se dezvoltau aceste societăți într-o tendință spre unificare, au fost abandonate proiectele elaborate de țările arabe timp de jumătate de secol, în cadrul Ligii Arabe, în favoarea celor propuse de Occident, cel mai recent fiind *Marele Orient Mijlociu*, lansat de către administrația americană. Aceste modificări s-au tradus pe teren prin amplificarea diferitelor conflicte, care au dus la războaie, violență, răspândirea terorismului, contribuind astfel la internaționalizarea politicilor de securitate arabe la nivel de țară sau panarab, blocând dezvoltarea societăților arabe prin redistribuirea bazelor militare și semnarea de acorduri externe de protecție și tutelă, care, în ultimă instanță, privează lumea arabă de orice decizie independentă.

În mod similar, presiunile politice au condus la golirea sistemelor naționale de conținutul lor social, politic și cultural, colaborările dintre elitele de guvernământ și marile puteri influențând, încă de la începutul anilor '70, formarea unor regimuri autoritare, a unor modele de guvernare și de administrare aflate în afara normelor politice, legilor și standardelor raționale ale modernității. În același timp, modul injust de folosire a resurselor naționale, luate în mod abuziv în proprietatea puterii conducătoare, a dus la răspândirea corupției și haosului în economie, în politică și în administrație, odată cu creșterea fenomenelor sărăciei, șomajului și dezbinării sociale. În paralel, sistemul de relații civile a cunoscut o involuție (generată de tendința de abandonare a relațiilor naționale, în favoarea celor confesionale, de clan sau de familie).

La nivel cultural, presiunile interne și externe au determinat adâncirea crizei de identitate inhibând politica anterioară de clădire a unei culturi naționale bazate pe consolidarea cadrului comun, care să permită reinstalarea modernității în cultura și mediul arab. Concomitent, se constată a creștere a valului de dependență culturală față de cultura de consum, în același ritm cu dezvoltarea instituțiilor de învățământ, a celor culturale și academice, care studiază în propriile lor limbi, modernitatea devenind, la rândul său, o structură *importantă*, fapt care polarizează opinia publică între cultura islamică și cultura laică, modernă. Deschiderea culturală, fără o viziune, scop sau conținut, creează o stare de ambiguitate și haos, care poate fi soluționată numai prin elaborarea unui proiect comunitar al dezvoltării, bine conturat pe criterii realiste. De asemenea, actualizarea, în domeniul culturii, conduce la destrămarea structurii cadrului cultural deja încheiat, odată cu accentuarea fragmentării intelectuale și psihologice, determinând, totodată, creșterea exodului cadrelor culturale și științifice arabe lipsite de orice perspective în țările lor de origine.

Fragmentarea arabă actuală se datorează contextului istoric în care s-au creat condițiile manifestării unei desincronizări între tendințele progresului modern și cele preponderent conservatoare ale societății arabo-islamice, care se vede supusă presiunilor externe și conflictelor internaționale. Această divizare, însă, nu se încheie odată cu restructurarea sistemelor conform noilor standarde ale globalizării, care, pe măsură ce pătrund, adâncesc criza societăților arabe, creând confuzie și incertitudine, ducând la o mai mare dependență de intervențiile externe în ceea ce privește rezolvarea problemelor lor.